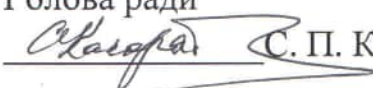

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Історичний факультет

ПРОГРАМА
фахових вступних випробувань на ОНП підготовки доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Затверджено
на засіданні Вченої ради
історичного факультету
Львівського національного університету імені
Івана Франка
11.02.2020 р. (протокол № 7/2019-20)
Голова ради
 С. П. Качараба

Львів – 2020

Програма фахових вступних випробувань на ОНП підготовки доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія

Розробники: доктор історичних наук, професор Войтович Л.В., доктор історичних наук, професор Голубко В.Є., доктор історичних наук, професор Зашкільняк Л.О., доктор історичних наук, професор Качараба С.П., доктор історичних наук, професор Сілецький Р.Б., доктор історичних наук, професор Сухий О.М., кандидат історичних наук, доцент Баран З.А., кандидат історичних наук, доцент Білас Н.М., кандидат історичних наук, доцент Онищук Я.І., кандидат історичних наук, доцент Сіромський Р.Б., кандидат історичних наук, доцент Щодра О.М.

Затверджено на засіданні Вченої Ради історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка_11 лютого_2020 р. Протокол №_7/2019-20_

Голова Вченої ради

проф. Качараба С. П.

“ 11 ” лютого 2020 р.

I. ПЕРЕДМОВА

Вступний іспит на історичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка використовується як один з трьох екзаменаційних випробувань для вступників в аспірантуру за спеціальністю “032 Історія та археологія”.

Мета іспиту – з’ясування рівня сформованості професійних, світоглядних і громадських якостей особистості вступника в аспірантуру та їх порівняння з установленими вимогами й визначення відповідності кінцевим цілям вищої освіти, зафіксованим у Національній рамці кваліфікацій від 25 червня 2019 р., оскільки галузевий стандарт поки відсутній.

Завдання іспиту – перевірка рівня опанування вступниками спеціальності “032 Історія та археологія” обсягу навчальної інформації, на підставі якого проводиться оцінювання й визначається можливість подальшого навчання в аспірантурі.

II. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка “відмінно”:

- ✓ вступник у повному обсязі володіє програмним матеріалом,
- ✓ вільно і логічно-аргументовано висвітлює історичні проблеми,
- ✓ бачить місце питання, яке розглядається, у загальноісторичному контексті,
- ✓ при відповіді окреслює історіографію питання і посилається на науково-монографічну літературу;

Оцінка “добре”:

- ✓ вступник володіє фактичним матеріалом, але допускає окремі неістотні помилки,
- ✓ висновки й узагальнення, які він зробив, не є вичерпними,
- ✓ часткове знання історіографії, відсутні посилання на наукову літературу;

Оцінка “задовільно”:

- ✓ вступник в основному володіє фактичним матеріалом, але в окремих аспектах питань припускається істотних помилок,
- ✓ не в змозі самостійно робити чіткі закінчені висновки й узагальнення та пов’язати теоретичні знання з практикою,
- ✓ виклад матеріалу утруднений, неповною мірою використовується категоріальний апарат історичної науки;

Оцінка “незадовільно”:

вступник не володіє матеріалом, не орієнтується в його проблематиці, при спробі викладу матеріалу припускається грубих помилок.

III. ЗМІСТОВА ЧАСТИНА.

Археологія

Археологія як історична наука. Місце археології серед інших історичних дисциплін. Історія археології. Перші спроби систематизації пам’яток історії. Археологічні відкриття в Європі у XVIII-XIX ст. Розкопки римських міст Помпей і Геркуланума. Розвиток археологічних знань у Франції, Англії, Данії і Німеччині на початку–другій половині XIX ст. Дослідження давньогрецьких пам’яток культури в Олімпії, Трої та інших гомерівських містах у Греції. Виникнення перших археологічних наукових товариств. Найважливіші археологічні відкриття у XIX – першій половині XX ст. у Західній і Південній Азії, Північній Африці.

Набуття археологічних знань в Україні у XIX – на початку XX ст. Найвидатніші археологічні дослідження на території України: розкопки скіфських курганів Лита Могила, Куль-Оба, Чортомлик, Солоха, античних міст Північного Причорномор’я, дослідження на території Києва. Розкопки давньоруських пам’яток у Галичині і Волині. Відкриття і дослідження трипільської культури на території Київщини і Західного Поділля.

Видатні українські археологи рубежу XIX–XX ст.: В.Хвойка, В. Антонович, Д. Яворницький, І. Шараневич, Я. Пастернак та ін. Створення археологічних установ Росії та

України. Участь українських учених в археологічних з'їздах 1869-1908 рр. Археологічна наука у Східній Галичині в період Австро-Угорщини і Польщі.

Розробка проблеми археологічної періодизації стародавньої історії. Розвиток археологічної науки в Україні у складі СРСР. Важливі відкриття в Україні: дослідження трипільської культури як ранньої європейської цивілізації, палеолітичних стоянок у Подністров'ї і Закарпатті, скіфських курганів Товста і Гайманова Могили, східнослов'янських і давньоукраїнських селищ, городищ.

Розробка археологічної науки в часи незалежності України. Характеристика підсумкових публікацій з археології України. Законодавство про охорону культурної спадщини України.

Поняття і методи археологічної науки: археологічні пам'ятки, археологічні культури, локальні групи, хронологічні етапи, етнокультурні спільності. Загальна характеристика стоянок, поселень, селищ, городищ, різних видів поховань, інших категорій пам'яток.

Методи дослідження в археології: стратиграфічний, порівняльно-типологічний, ретроспективний, дендрохронологічний, радіовуглицевий, аерофотозйомки та інші. Структурні рівні вивчення археологічних пам'яток: емпіричний, теоретичний. Зв'язки археології з природничими (біологією, зоологією, антропологією, геологією, фізикою) і гуманітарними (етнографією, нумізматику, топоніміку) науками.

Головні концепції в археологічній науці (теорії міграціонізму, культурних кругів, дифузійнізму). Концепція автохтонізму у радянській науці 30-50-х років; сучасні зарубіжні напрями. Нові концепції етногенезу українців за даними археології.

Палеоліт на території України. Загальна характеристика європейського палеоліту. Сучасні погляди на етапи його розвитку: тричленна і двочленна періодизація палеоліту. Ранній палеоліт. Виникнення людини умілої. Час і шляхи заселення території України. Середній палеоліт. Кримська, дніпровська, закарпатська, дністровсько-подільська група, донецько-приазовська та інші групи пам'яток. Пізній палеоліт. Основні групи пам'яток в Україні. Прикарпатська група стоянок (Молодове, Бабин, Кормань та ін.), волинська група (Городок, Липа та ін.), середньо-дніпровська (Межириччя, Кирилівська і Фастівська стоянки), деснянська (Мізин), степова (Амвросіївка), кримська групи.

Загальна характеристика європейського мезоліту. Головні області українського мезоліту: Азово-Чорноморська і Полісько-Лісостепова. Мезоліт Середнього Подністров'я (Оселівка та ін.), Північного Прикарпаття і Західної Волині. Свідерська, яніславська і кудлаївська культури.

Неоліт і його значення у житті людини. Загальна характеристика європейського неоліту. Основні етнічні спільності в неолітичну епоху на території України. Буго-дністровська культура. Культура лінійно-стрічкової кераміки. Характерні риси матеріальної культури і господарства. Поселення в басейнах Західного Бугу і Стиру. Дніпро-донецька культура. Основні групи пам'яток на середньому етапі: східнополіська, киево-черкаська, донецька та ін. Сурсько-дніпровська культура. Культура ямково-гребінцевої кераміки на території України. Неоліт Криму.

Характерні риси енеолітичної доби. Особливості енеолітичного періоду на території України. Основні археологічні культури мідного віку України. Трипільська культура: Проблема походження. Хронологія. Основні етапи розвитку. Лендельська культура. Пам'ятки типу Зимного у Західному Побужжі. Культура лійчастого посуду. Зв'язки населення культур лійчастого посуду і трипільської. Культура кулястих амфор. Концепції походження культури в Європі та Україні. Територія поширення в Україні. Ямна культура. Походження. Територія поширення. Етапи розвитку. Локальні варіанти: донецький, приазовсько-кримський, середньодніпровський. Історична доля ямних племен.

Бронзовий вік. Особливості бронзового віку на території України. Основні археологічні культури бронзового віку в Україні. Культури шнурової кераміки на території України. Підкарпатська культура шнурової кераміки. Городоцько-здовбицька культура шнурової кераміки на Волині. Стрижовська культура шнурової кераміки. Середньодніпровська

культура шнурової кераміки. Катакомбна культурно-історична спільність. Ранній бронзовий вік Закарпаття. Комарівська культура в Північному Прикарпатті і Західному Поділлі. Тшцінецька (східнотшцінецька) культура у Північній Україні. Пізній період бронзового віку. Загальна характеристика періоду. Сабатинівська культура у межиріччі Дніпра і Південного Бугу. Білогрудівська культура у Середньому Подніпров'ї.

Загальна характеристика ранньозалізного часу. Кіммерійці. Скіфи. Матеріальна і духовна культура скіфів. Загальна характеристика сарматів. Історична доля і традиції сарматів у наступних століттях. Особливості розвитку населення Українського лісостепу у період передскіфського часу. Чорноліська культура у межиріччі Дніпра і Дністра. Культура Гава-Голігради у Північному Прикарпатті. Лужицька культура у Західній Волині. Висоцька культура у межиріччі Стиру, Дністра і Сяну. Населення лісостепової зони України та його особливості розвитку у скіфський час. Населення скіфського часу українського Лівобережжя. Ворсклинська, посульська, сіверо-донецька локальні групи. Населення скіфського часу Північної України: милоградські, юхнівські племена.

Особливості розвитку населення лісостепової зони України в пізньолатенський час. Ранні слов'яни. Перші згадки про слов'ян. Зарубинецька культура. Поєнешти-лукашівська культура Карпато-Дністровського регіону. Пшеворська культура. Липицька культура.

Археологічні культури пізньоримського часу. Провінційно-римські культурні впливи та їхнє значення у розвитку варварського населення України другої чверті I тис. н.е. Зубрицька культура. Вельбарська культура. Черняхівська культура. Культура карпатських курганів. Київська культура.

Епоха раннього середньовіччя та її значення в археології України. Археологічні культури третьої чверті I тис. н.е. Празька культура. Корчацька група на території Волині. Топографія поселень. Зимнівське городище і його значення. Пеньківська культура. Колочинська культура. Залізообробне виробництво. Питання етнічної приналежності.

Слов'янські археологічні культури останньої чверті I тис. н.е. Райковецька культура. Пам'ятки слов'ян на Лівобережній Україні. Волинцівська культура. Роменська культура. Історична доля.

Населення степової зони України у другій половині I – на початку II тис. н.е. Аварські племена та їх значення в археології України. Салтівсько-маяцька культура і Хозарський каганат. Верхньосалтівське городище і могильник. Кочове населення степового Подніпров'я у IX-XIII ст. Печеніги та їхнє значення в археології України. «Чорні клобуки». Археологічні пам'ятки. Половці та їхні відносини з державою Київська Русь. Основні археологічні пам'ятки.

Давня та антична доба

Стародавній Єгипет: основні етапи розвитку, релігія та культура. Стародавні держави Месопотамії: Шумер та Аккад. Давній Вавилон: держава та культура. Мала Азія, Закавказзя та Східне Середземномор'я у давнину. Іран і Середня Азія в давні часи. Давня Індія: особливості державного, соціального та релігійно-культурного розвитку. Виникнення та розвиток давньокитайської держави. Давні цивілізації Середньої та Південної Америки.

Стародавня Греція. Гомерівська Греція. Давньогрецький поліс та особливості його розвитку. Розвиток Афінівської демократії у VII-V ст. до н. е. Греція в IV ст. до н. е. Грецька культура класичного періоду. «Історія» Геродота як історичне джерело. Антична колонізація Північного Причорномор'я. Географія грецьких колоній. Структура античних міст. Матеріальна й духовна культура населення античних міст Північного Причорномор'я. Історичні знання в античну епоху.

Піднесення Македонії. Походи Александра Македонського. Еллінізм та елліністична культура. Виникнення Риму. Царський період в історії Риму. Республіканський період в історії Риму. Епоха ранньої Імперії: політичний розвиток, соціальний устрій та культура. Пізня Римська імперія: реформи Діоклетіана та Костянтина, християнська церква в Імперії, культура. Падіння Західної Римської імперії. Східна Римська імперія в V-VI ст.

Епоха великого переселення народів. Ранні слов'яни в першій чверті I тис. н. е. Проблема етногенезу слов'ян в українській історіографії. Розселення та етнічна історія слов'янських народів. Народоазви слов'янських етносів, їхні етнографічні та локальні культурні групи. Основні риси традиційно-побутової культури слов'янських народів.

Епоха Середньовіччя

Західна Європа на рубежі античності та середньовіччя. Франкська держава: етапи розвитку та розпад. Франція за перших Капетингів. Північна Європа. Епоха вікінгів. Англія та Шотландія до кінця XI ст. Утворення Священної Римської імперії. Виникнення середньовічних міст. Церква та культура у V–XI ст.

Виникнення нових держав на Балканах і в Подунав'ї. Перші слов'янські ранньодержавні утворення – Держава Само, Карантанія, Велика Моравія. Проникнення протоболгар на Балкани і утворення Першого Болгарського царства. Виникнення Хорватської держави і проголошення Королівства Хорватії. Міста-держави у Далмації (Дубровник, Спліт, Задар). Утворення Сербської держави та її розвиток. Слов'яно-германське сусідство і суперництво. Виникнення Давньочеської держави. Поява мадярських племен у Подунав'ї і створення Угорського Королівства.

Утворення Київської держави. Слов'яни й варяги. Легендарні перекази про ранню Київську державу. “Повість минулих літ”. Київська держава наприкінці X – у середині XIII ст. Політична влада. Хрещення Русі. Суспільство. Церква й культура. Степові сусіди Русі. Монгольське завоювання. Встановлення протекторату ханів Золотої Орди над руськими князями.

Королівство Руське (Галицько-Волинське князівство) у XIII – середині XIV ст. Король Данило Романович (Данило Галицький). Поділ спадщини Романовичів. Галицько-Волинський літопис. Українська історіографія про князівський період української історії.

Виникнення і розвиток середньовічних держав в Центрально-Східній Європі. Чеське Королівство. Внутрішня і зовнішня політика Карла IV. Гуситський рух: ідеологія, політика. Гуситські війни. Утворення об'єднаної Польської держави. Реформи Казимира III. Розширення території Польщі. Кревська унія. Династія Ягеллонів. Станова демократія. Велике Князівство Литовське і його розвиток до середини XVI ст. Піднесення Угорського Королівства. Друге Болгарське царство у міжнародних стосунках на Балканах у XII – XIV ст. Впливи болгарської культури на Центрально-Східну Європу. Завоювання Болгарії османами. Піднесення Сербської держави у XIII – XIV ст. Утворення Царства сербів і греків за правління Стефана Душана. Послаблення держави та її завоювання турками-османами.

Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Польщі. Православна церква у взаєминах з язичниками й католиками.

Хрестові походи: причини, зміст, наслідки. Розвиток середньовічних міст. Французьке королівство в кінці XIII – першій чверті XIV ст. Франція в роки Столітньої війни. Завершення політичного об'єднання Франції наприкінці XV ст. Реформи Генріха II Плантагенета в Англії. Велика Хартія вольностей. Громадянські війни в Англії другої половини XIII ст. Утворення англійського парламенту. Війна Білої й Червоної троянд та її результати. Італійська політика німецьких імператорів. „Золота булла” Карла V і закріплення роздроблення Німеччини. Занепад імперії та спроби реформ наприкінці XV ст. Італійські міста-держави Північної та Середньої Італії в XIII–XV ст. Реконкіста: основні етапи, зміст, результати. Церква та її організації в Західній Європі. Єретичні рухи. Інквізиція. Вплив церкви на середньовічну культуру. Середньовічна історична думка. Рицарська культура. Університети. Раннє Відродження і гуманізм в Італії.

Візантійська імперія у IX–XV ст.: держава, ідеологія, культура. Виникнення та розвиток Османської імперії: експансія на Балкани. Народи Балкан у складі Османської імперії.

Нова історія

Великі географічні відкриття та зміни в європейському суспільстві. Ідеологія Реформації і початок реформаційного руху. Селянська війна в Німеччині. Реформація в Швейцарії. Реформаційний рух у Франції: релігійні війни, Нантський едикт 1598 р. Генріх IV Бурбон. Нідерландська революція 1566–1609 рр. Тридцятилітня війна: етапи та наслідки. Високе та Пізнє Відродження. Гуманізм. Наука. Історичні знання. Книгодрукування.

Зародження козацтва. Українське суспільство XVI ст. Утворення Речі Посполитої. Реформація на теренах України. Берестейський собор 1596 р. та їх наслідки. Козацтво наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Українська культура XVI – першої половини XVII ст. Кримське ханство та його вплив на історію України. Експансія Московської держави на сусідні землі.

Англійська революція середини XVII ст.: передумови, головні етапи та їх характеристика. Режим Реставрації та проголошення конституційної монархії в Англії. Французький абсолютизм за Людовіків XIII та XIV. Німецькі держави та Австрійська імперія в середині та другій половині XVII ст.

Держави і суспільства Центрально-Східної Європи. Річ Посполита у XVI – XVIII ст., як багатонаціональна держава. Сарматизм – ідеологія шляхетського стану. Спроби державно-політичних реформ у другій половині XVIII ст. Чотирирічний сейм, Конституція 1791 р. Поділи Речі Посполитої. Утворення багатонаціональної монархії Габсбургів. Габсбурзький абсолютизм: устрій і управління. Австро-турецькі війни XVI – XVII ст. “Військовий кордон”. Аграрні стосунки. Зародження мануфактур і підприємництва. Дубровницька республіка. Ранні ідеї слов’янського відродження – В.Прібоєвич, М.Орбіні, Ю.Крижаніч. Народи Балкан у складі Османської імперії. Військово-феодальна система управління. Адміністративно-територіальний устрій. Грецькі землі під владою османів. Фанаріоти. Чорногорія у XVI – XVIII ст. – визвольна боротьба, особливості устрою, реформи митрополита Данила.

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.: передумови, перебіг, результати. Сучасні наукові оцінки козацької революції. Українські землі в другій половині XVII ст. Боротьба за владу серед козацької верхівки. Поділ Гетьманщини. Запорозька Січ. Гетьман І. Мазепа та його вибір. Розпад Київської митрополії. Культура України в другій половині XVII – на початку XVIII ст. Козацькі літописи як історичне джерело.

Ідеологія Просвітництва. Ідеї Дж. Локка, Вольтера, Ш-Л. Монтеск’є, Ж-Ж. Руссо. Філософія Е. Канта. “Філософія історії”. Вплив Просвітництва на розвиток літератури та мистецтва. Основні тенденції розвитку Франції та Англії у XVIII ст. Політика „освіченого абсолютизму”: Пруссія, імперія Габсбургів, Російська імперія. Брабантська революція та “революція патріотів”. Війна за незалежність північноамериканських колоній. Декларація незалежності США.

Українські землі у XVIII ст. Російський централізм й українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. Українські землі в складі Речі Посполитої. Соціальні конфлікти. Поділи Речі Посполитої. Освіта і культура другої половини XVIII ст. Україна в описах іноземців XVII – XVIII ст.

Французька революція: передумови, етапи, результати. Франція в роки Консульства та Першої імперії. Країни Європи у війні з наполеонівською Францією. Віденський конгрес 1814–1815 рр. та його рішення. Романтизм. Виникнення ідеологій лібералізму, консерватизму, соціалізму та націоналізму. Початок Вікторіанської епохи в Англії. Чартизм. Революція 1830 р. у Франції. Європейські революції 1848–1849 рр. Об’єднання Італії. Утворення Німецької імперії. Австро-угорська угода 1867 р. “Великі реформи” 1860–70-х років в Російській імперії. Національно-визвольні рухи балканських слов’ян: 70-ті рр. XIX ст. Громадянська війна та Реконструкція у США. Основні здобутки європейської науки і художньої культури. Розвиток історичної науки в XIX – на початку XX ст.

Модернізаційні процеси у Європі: індустріалізація, демократичні реформи, розвиток парламентаризму. Зміни соціальної структури суспільств. Суспільна свідомість. Соціальні

рухи та ідеології – соціалізм, анархізм. Робітничий рух і робітничі партії. Ліберальні і консервативні партії. Проблеми міжнародних відносин в Європі. “Східна криза” і війни на Балканах.

Народи західних окраїн Російської імперії. Польське питання і національний рух наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Варшавське князівство. Повстання 1830-1831, 1848, 1863-1864 рр.. Впливи польського національного руху на народи Центрально-Східної Європи. Культура польського романтизму. Пруське Королівство та його політика стосовно слов'янських народів. Німецький національний рух: ліберали і консерватори під час революції 1848 р. Поразка лібералів. Велике Князівство Познанське, Силезія, Помор'є у складі Пруссії. Державна і національна політика Габсбургів. Посилення національних рухів. Чеське національне відродження. Ідея слов'янської спільності. Австрославізм. Чеський рух під час революції 1848 р. Слов'янський з'їзд у Празі. Антигабсбурзька опозиція в Угорщині. Революція 1848-1849 рр., австро-угорська війна. Національне відродження хорватів. “Іллірійський рух”. Хорватський національний рух у 1848-1849 рр.

Османська імперія в першій половині XIX ст.: внутрішній розвиток і міжнародне становище. Національне пробудження народів Балкан, посилення визвольних рухів. Національне відродження сербів. Перше і друге сербські повстання. Початок державного будівництва. Сербське князівство, його розвиток у 30—60-х роках XIX ст. Черногорська теократична держава: внутрішня і зовнішня політика Негошів. Болгарське національне відродження. Боротьба за національну церкву. Повстання 1875 р. у Боснії і Герцеговині. Сербо-чорногорсько-турецькі війни. Повстання 1876 р. у Болгарії. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та її наслідки. Становлення Болгарської держави: політичні табори і суспільні рухи. Проголошення незалежності Болгарії. Особливості національного руху в Македонії. Становище албанських земель. Національне відродження греків. Грецький національний рух і європейські держави. Грецька революція 1821-1827 рр. Утворення Королівства Греція. Балканські війни 1912-1913 рр.

Інкорпорація українських земель до складу Російської та Австрійської імперій. Імперські реформи. Українське суспільство. Процеси індустріалізації. Етнонаціональні процеси. Національне питання та національні рухи. Формування сучасної української нації: від культурництва до створення політичних партій. Український політичний рух зламу XIX–XX ст. на Наддніпрянщині та в Галичині. Розвиток української культури у XIX – на початку XX ст.

Міжнародні відносини у другій половині XIX – на початку XX ст. Виникнення військово-політичних блоків: Троїстий союз та Антанта. Політична криза на Балканах.

Новітній час

Перша світова війна: причини, основні етапи, перебіг бойових дій, результати. Українські землі в роки Першої світової війни.

Революція 1917 р. та громадянська війна в Росії. Українська революція 1917 р.: діяльність Центральної Ради. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського. УНР за часів Директорії. ЗУНР: утворення, організація держави, зовнішня політика. Військово-політичне протистояння в Україні (1919–1920 рр.). Утвердження більшовицького режиму. Сучасна українська історіографія про революційні події 1917–1921 рр.

Паризька мирна конференція. Версальська система мирних договорів. Утворення незалежних держав у Центрально-Східній Європі. Основні тенденції соціально-економічного розвитку країн Заходу. Суспільно-політичні рухи і напрями у західному світі: консерватизм, лібералізм, соціалізм, нацизм, фашизм. Політика лейбористських урядів у Великій Британії. Прихід фашистів до влади в Італії. Встановлення нацистської диктатури в Німеччині. Уряд Народного фронту у Франції та його політика. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939 рр.). “Новий курс” Ф. Рузвельта і його результати. Сталінська “революція зверху”: Радянський Союз у 1930-ті роки. Становлення тоталітарних режимів у Європі. Міжнародні відносини. Нові явища і тенденції в розвитку культури. Історична наука в першій половині XX ст.

Утворення і розвиток незалежних держав в Центрально-Східній Європі. Виникнення незалежних держав Балтії. Формування території і кордонів Польської Республіки. Польсько-українська і польсько-радянська війни. Становлення Чехословацької Республіки. Підкарпатська Русь у складі ЧСР. Словацьке суспільство та його політики. Ідеологія чехословакізму. Німецька меншина. Поділ Чехословаччини. Угорщина в міжвоєнний період. Диктатура М.Горті. Окупація Підкарпатської Русі. Розширення території Румунії. Румуно-угорські і румуно-болгарські суперечності. Політична боротьба і утвердження королівської диктатури. Румуно-німецький союз. Болгарія в умовах післявоєнної кризи. Державний переворот 1923 р. і вересневе повстання. Державні перевороти 1934-1935 рр. Режим особистої влади Бориса III. Королівство Сербів, Хорватів, Словенців та проблема його кордонів. Державний переворот 1929 р. і проголошення Королівства Югославія. Ідеологія “югославізму”. Політична криза на початку Другої світової війни. Поділ і окупація Югославії. Греція після війни. Спроба реалізації “Мегалі ідеї”. Греко-турецька війна та її наслідки. Військовий переворот 1922 р. і проголошення республіки. Відновлення монархії. Окупація Греції. Відновлення незалежності Албанії. Переворот А.Зогу та встановлення монархії. Влада і суспільство в роки правління Зогу I. Встановлення протекторату Італії.

Територія і населення України у міжвоєнні десятиліття. Українська СРР у 1921–1928 рр.: нова економічна політика, входження Радянської України до складу СРСР, політика коренізації, національно-культурне відродження. Радянська Україна в період сталінської модернізації: індустріалізація, перші п’ятирічки, колективізація, голодомор 1932–1933 рр. Утвердження комуністичного тоталітарного режиму: встановлення монополії більшовицької партії на владу, антиукраїнське спрямування масових політичних репресій, культурні процеси. Сучасна історіографія про радянську Україну 1920-х – 1930-х рр.

Західноукраїнські землі в 1920-х – 1930-х рр. Східна Галичина і Західна Волинь у складі Польщі. Політика польської влади. Діяльність українських політичних партій. Культура. Греко-католицька церква. А. Шептицький. Становище українців у складі Румунії: політика румунізації, діяльність українських політичних партій. Українські землі у складі Чехословаччини: політика уряду, течії в українському середовищі. Проголошення незалежної Карпатської України. Окупація Закарпаття Угорщиною.

Друга світова війна: причини, учасники, основні події. Пакт Молотова-Ріббентропа й українські землі. Радянізація Західної України. Німецько-радянська війна: бойові дії на території України. Німецький окупаційний режим. Рух Опору на українських землях. ОУН і УПА в боротьбі за самостійну Україну. Червоні партизани. Визволення України від нацистських окупантів. Підсумки Другої світової війни: гуманітарні, політичні, матеріальні. Сучасна українська історіографія Другої світової війни.

Світ після Другої світової війни. Загострення протистояння між СРСР і країнами Заходу. Початок холодної війни. Німецьке питання. Утворення військово-політичних блоків. Крах колоніальної системи. Інтеграційні процеси в Західній Європі. Неоконсерватизм та неолібералізм. Консервативні та християнсько-демократичні партії Західної Європи. Діяльність соціалістичних і соціал-демократичних партій. Комуністичний рух. Неофашизм та ультраправі рухи. Правий і лівий тероризм. Екологічний рух. Молодіжний рух. Фемінізм. Основні тенденції соціально-економічного розвитку країн Заходу. Основні тенденції політичного розвитку США, країн Західної Європи та Латинської Америки. Досягнення західної освіти, науки, художньої культури. Історична наука в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Комуністичні експерименти в країнах Центрально-Східної Європи. Утвердження комуністичної диктатури в Польщі. Суспільно-політичні кризи 1956, 1968, 1970, 1976, 1980 рр. Криза 1980-1981 рр. “Солідарність”. Воєнний стан. “Ерозія” тоталітарного суспільства. Угода “круглого столу”. Чехословацька Республіка. Режим “народної демократії”. Лютневий переворот 1948 р. і встановлення тоталітарного устрою. Формування ідеології “демократичного соціалізму”. “Празька весна” 1968 р. Хартія-77. “Оксамиова революція” 1989 р. Становлення комуністичної диктатури в Угорщині. Національно-демократичне

повстання 1956 р. Початок демократичної трансформації. Румунія після війни. Ліквідація монархії. Авторитарний режим Н.Чаушеску. Події 1989 р. і крах тоталітарного режиму. Болгарія. Проголошення республіки. Становлення тоталітарного устрою. Початок формування опозиції. Спроби демократизації режиму. Утворення Федеративної Народної Республіки Югославія. Формування режиму Й.Броз-Тіто. Радянсько-югославський конфлікт 1948 р. і його наслідки. Запровадження та функціонування системи “самоврядного соціалізму”. Міжнародні стосунки. Проблема Косово. Криза югославської федерації. Інтеграція і дезінтеграція. Початок демократичних перетворень і розпаду Югославії. Греція: визволення країни і відновлення монархії. Громадянська війна. Військова диктатура 1967-1974 рр. Греція в НАТО і ЄС. Критське питання. Грецько-турецькі відносини.

Україна в 1945–1985 роках: основні тенденції політичного та економічного розвитку. Демографічні та етносоціальні процеси. Український дисидентський та правозахисний рух. Здобутки і втрати української культури.

Наростання системних кризових ознак в СРСР. „Перебудова” в Радянському Союзі й Україна. Розпад СРСР. Здобуття Україною незалежності. Демократичні революції в країнах Центрально-Східної Європи (кінець 1980-х – початок 1990-х рр.). Розпад СФРЮ і утворення на її території нових держав. Міжнародні відносини на зламі ХХ – ХХІ ст. Маастрихтські угоди 1992 р. й утворення Європейського Союзу. Розбудова ЄС наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. Регіональні конфлікти. Глобальні соціально-економічні проблеми сучасності. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси.

Демократичні революції і розвиток незалежних держав в Центрально-Східній Європі. Республіка Польща. Реформування устрою. “Шокова терапія”. Вступ до НАТО і ЄС. Суспільні реформи у Чехо-Словаччині. “Мирне розлучення” Чехії і Словаччини. Угорська Республіка: трансформація суспільної структури й економічних стосунків. Зовнішня політика, взаємини з сусідами, вступ до НАТО та ЄС. Румунія: початок структурної трансформації суспільства. Шлях до НАТО і ЄС. Республіка Болгарія. Домовленості “круглого столу” і парламентські вибори 1990 р. Політична боротьба і вступ до ЄС. Проголошення незалежності Словенії. Військова інтервенція проти Словенії. Державно-політичний устрій. Шлях до НАТО і ЄС. Хорватська Республіка. Хорвато-сербський конфлікт і війна. Демократичні реформи. Стосунки з сусідами. Участь в НАТО і ЄС. Республіка Північна Македонія: проголошення незалежності, проблема кордонів і міжнародного визнання. Міжнародні стосунки. Соціально-господарський розвиток. Політична боротьба. Відносини з сусідніми країнами та зовнішньополітичні пріоритети. Боснія і Герцеговина. Референдум 1992 р. Проголошення незалежності. Міжетнічні стосунки і конфлікти. Міжнародна війна. Утворення мусульmano-хорватської федерації. Втручання міжнародного співтовариства. Дейтонські угоди. Федералізація Боснії і Герцеговини. Створення і розвиток Союзної Республіки Югославія. Сербо-чорногорська федерація та її державно-політичний устрій. Сербо-албанський конфлікт і втручання НАТО. Запровадження міжнародного контролю в Косово. Сербо-чорногорські суперечності. Переворот 2000 р. Утворення незалежної Республіки Чорногорія, її вступ до ЄС і НАТО. Особливості суспільно-політичного розвитку Сербської Республіки на сучасному етапі. Греція на сучасному етапі. Балканська політика Греції. Республіка Албанія. Політична боротьба і демократичні процеси. Вступ до НАТО.

Державотворчі процеси в Україні. Дострокові вибори до Верховної Ради та вибори Президента України. Прийняття державної символіки, формування Інституту громадянства. Конституція України 1996 р. та зміни до неї. Президентські та парламентські вибори в Україні. “Помаранчева революція”. Євромайдан та Революція Гідності. Президентські вибори 2014 р.

Проблеми української економіки та пошук шляхів їх розв’язання. Приватизація засобів виробництва. Лібералізація цін. Грошова реформа. Диференціація суспільства. Україна й виклики світової економічної кризи. Вступ України до Світової організації торгівлі. Досягнення та труднощі реформування економіки після Революції Гідності.

Зовнішня політика: Україна в трикутнику „Російська Федерація – ЄС – США”. Інтегрування України в європейське та світове співтовариство. “Газові” та “торгівельні війни” з Росією. Військова агресія Росії проти України. Анексія Криму. Війна на Сході України. Угода про асоціацію з Європейським Союзом.

Міжнаціональні взаємини. Демографічні процеси. Релігійне життя. Масова й елітарна культура. Традиційно-побутова культура українців. Історико-етнографічне районування України. Етнографічні групи українського народу. Українська діаспора і зарубіжні українці.

Історична наука в сучасній Україні: здобутки і проблеми.

Історичне джерелознавство. Поняття історичного джерела. Класифікація історичних джерел. Писемні джерела. Загальна характеристика речових джерел. Спеціальні історичні дисципліни в системі сучасної історичної науки. Дипломатика. Палеографія. Філінографія. Хронологія. Сфрагістика. НумізMATика. Геральдика. Генеалогія. Історія архівної справи в Україні. Теорія та методика архівної справи.

Етнологія

Основні етапи розвитку української етнографії. Період нагромадження етнографічних знань (античні часи, період Київської Русі, епоха середньовіччя, XVIII – середина XX ст.). Літописні відомості, господарські описи, актові документи, фольклорні зразки, зображувальні матеріали, описові етнографічні праці.

Початок і перший етап наукового зацікавлення традиційною культурою і побутом українців. Етнографічні аспекти у працях О. Шафонського та Н. Переверзева. Наукова цінність праць Г. Калиновського, В. Рубана, Я. Марковича, В. Довговича.

Наукові центри народознавчих студій другої чверті XIX ст.: Харків, Київ, Львів. Проблеми етнографії і фольклору у доробку І. Срезневського, А. Метлинського, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша. Етнографічно-фольклористична діяльність членів “Руської трійці”.

Проблеми дослідження тенденцій і напрямів етнографії українського етносу у другій половині XIX ст. Виникнення і наукова діяльність місія “Комісії для опису губерній Київського учбового округу” та “Південно-західного відділу Російського географічного товариства”. Етнографічні експедиції П. Чубинського. Дослідження наукового доробку М. Маркевича, Г. Данилевського, М. Сумцова, В. Милорадовича, В. Іванова, О. Потебні. Україна у дослідженнях польських, російських, чеських і німецьких етнографів.

Стан і перспективи дослідження етнографічної діяльності Наукового товариства імені Шевченка. Об’єкт і предметний засяг етнографічних студій в НТШ. Серійні видання НТШ: “Етнографічний збірник”, “Матеріали до українсько-руської етнології”. Наукова етнологічна спадщина І. Франка, Ф. Вовка, В. Гнатюка, М. Зубрицького, В. Охримовича, В. Шухевича.

Етнографічні дослідження в рамках ВУАН. Об’єкт і предметний засяг етнографічних студій членів Кабінету антропології та антропології ім. Ф. Вовка, Культурно-історичної комісії Всеукраїнської академії наук, Етнографічної комісії ВУАН. Вихід у світ “Первісного громадянства та його пережитків на Україні” – важлива віха розвитку етнологічних.

Етнографічні центри в Україні у 1950–1980-х роках. Наукові здобутки співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського УРСР, Львівського державного музею етнографії та художнього промислу УРСР. Проблеми загальноетнічного та регіонального дослідження традиційно-побутової культури українців. Наукова діяльність провідних фахівців другої половини XX ст.: К. Гуслистого, Г. Стельмаха, В. Наулка, В. Горленка, Ю. Гошка, С. Макарчука, Р. Кирчіва, В. Борисенко, М. Тиводара.

Розвиток етнологічної науки в незалежній Україні. Кафедри етнології – важливі осередки народознавчих студій. Історико-етнографічні дослідження радіоактивно забруднених зон Полісся України – новітня віха українського народознавства. Сучасні народознавчі видання.

Традиційні заняття українців XIX - першої половини XX ст. Локальні особливості народного житла українців. Локальні особливості українського народного одягу. Календарна

обрядовість українців. Сімейна обрядовість українців. Історіографія етнографічного вивчення Бойківщини у XIX-XX ст. Географія та основні риси традиційної культури Гуцульщини. Культурно-побутові особливості субрайонів Поділля. Етнографічні межі та адміністративні границі Великої Волині в історичні часи і сучасності. Основні етнографічні регіони України. Поняття субетнографічного району. Традиційна культура населення Середнього Подніпров'я – історичної України. Критерії етнографічного районування України. Етнографічні межі та основні риси народної матеріальної культури українського Полісся.

Історія етнографічного музейництва в Україні. Музей наукового товариства ім. Шевченка у Львові – первісток українського національного музейництва. Етнографічні колекції музею НТШ. Історія національного музею у Львові та характеристика його етнографічних колекцій. Етнографічна тематика в регіональних музеях історико-краєзнавчого профілю.

Сучасні музейні установи народознавчого профілю в Україні. Музей етнографії та художнього промислу інституту народознавства НАН України у Львові. Музеї народної архітектури та побуту Києва, Львова, Переяслав-Хмельницького, Ужгорода, Чернівців та специфіка їх експозиції. Етнографія українців та зарубіжних народів в історичних, історико-краєзнавчих та художніх музеях України.

Специфіка формування фондкових збірок з етнографічної тематики та шляхи їх поповнення. Паспортизація музейних експонатів. Каталогізація фондкових збірок. Сучасні вимоги до зберігання музейних експонатів. Просвітницько-культурна робота музеїв етнографічного профілю. Стаціонарні та тимчасові виставки з етнографічної тематики. Місце музейних етнографічних пам'яток у сучасних народознавчих дослідженнях.

Терміни *етнографія* (1607 р., Йоган Зоммер), *етнологія* (1784 р., Александр-Цезар Шаванн). Перші етнологічні об'єднання. Терміни *Volkskunde* (вивчення власного народу) і *Völkerkunde* (вивчення інших народів) у німецькомовних країнах, культурна антропологія (США) і соціальна антропологія (Англія).

Етнологія як історична наука, що вивчає походження та розвиток етносів, територію їх розселення, заняття, матеріальну і духовну культуру, традиційні особливості побуту, а також антропологічні особливості народів світу.

Значення терміна *етнос* як основного об'єкта дослідження етнології. Таксономічні рівні етносу.

Предмет дослідження етнології – традиційні форми виробничої діяльності народу, домашні ремесла і промисли, знаряддя праці, господарські та житлові споруди, поселення, їжа, одяг і прикраси, сімейний і громадський побут, різні ділянки духовної культури: звичаї, обряди, вірування, народний календар, традиційні знання, пов'язані з господарською діяльністю, про довкілля, людину, суспільство, способи лікування, прогнозування погоди, різні міри (метрологія), морально-етичні нормативи, основні регулятори та стабілізатори сімейних і громадських взаємин – звичаєве право, різні форми народного мистецтва, усна поетична творчість. Роль етнології у вирішенні проблем щодо виникнення, походження етносів (етногенезу), а також руху, динаміки етносів – етнічних процесів.

Джерела дослідження етнології: *писемні пам'ятки* (опубліковані й архівні), *музейні колекції, зображувальні матеріали* (графічні, плани, карти, фото тощо).

Методика і методи дослідження етнології: Польова етнографія, Метод пережитків, Структурно-функціональний, Порівняльно-історичний, Типологічний, Компонентного аналізу метод.

Класифікації народів світу (Географічна, Антропологічна, Релігійна, Етнолінгвістична, Господарсько-культурна, Історико-етнографічна).

Етнологія України. Проблема розробки історико-етнографічного районування України. Етнографічні групи українського народу (бойки, гуцули, лемки, поліщуки). Центрально-східний регіон: загальний характеристика. Полісся України: загальна характеристика. Західний (південно-західний) регіон: загальна характеристика. Українська діаспора та

зарубіжні українці. Традиційні господарські заняття українців. Традиційні знаряддя обробітку ґрунту. Відгінне скотарство на Гуцульщині. Традиційне скотарство Полісся. Мисливство. Рибальство. Бджільництво.

Народне будівництво українців. Конструкція стін і даху традиційного житла на Поділлі. Народне житло на Бойківщині (горизонтальне планування, інтер'єр, система опалення). Народне житло на Поліссі. Звичаї та обряди, пов'язані з будівництвом.

Народне харчування українців. Народне харчування в Київській Русі. Способи заготівлі та переробки продуктів харчування в Україні. Харчові заборони в українців. Щоденні страви. Обрядові страви.

Громада і громадський побут українців. Структура сільської громади. Громадське самоврядування. Віче. Соціальний захист в сільських громадах. Релікти звичаєвого права у громадському побуті. Громадські звичаї трудової взаємодопомоги.

Календарна обрядовість українців. Зимові календарні обряди і звичаї. Весняні календарні обряди і звичаї. Літні календарні обряди і звичаї. Осінні календарні обряди і звичаї.

Історія народної культури – складова історичної етнології. Місце і роль культурно-генетичного напрямку в історичній етнології. Об'єкт і предмет історичної етнології. Дефініція понять “історія”, “культура”, “народна культура”. Досягнення етнографії – основа розвитку історичної етнології, зокрема культурно-генетичного напрямку. Загальна характеристика історико-етнологічного напрямку в історичній етнології. НТШ й етнологія. Сучасний стан вивчення історії народної культури в українській науці. Взаємозв'язки і відмінності історичної етнології, археології, історії та інших суміжних наук. Перспективи розвитку історичної етнології в Україні. Джерела історії народної культури українців.

Привласнювальне господарство – прототип відтворювального. Релікти первісних форм господарювання в Україні в XIX – на початку XX ст. Характер первісного мисливства. Об'єкти полювання в епоху палеоліту – енеоліту в лісовій і степовій зонах України. Характер (індивідуальний і колективний), форми (активна і пасивна) та способи (переслідування, облава, засада, вистежування, підманювання) давнього і середньовічного мисливства, послідовність їх становлення та розвитку. Найдавніші засоби полювання. Особливості мисливства в добу пізнього середньовіччя. Архаїчні моделі мисливських засобів і пристроїв у традиційній культурі українців XIX–XX ст. (“вабик”, “пастки-ями”, “вовчі доли”, “теліші”, “западниці”, “слопи”, “слопці”, “зазуби” тощо). Пережитки давнього мисливства в духовній культурі українців.

Рибальство – одне з провідних видів заняття періоду привласнюючого господарювання. Первісні рибальські засоби і снасті. Характер рибальства в добу середньовіччя і розвитку товарно-грошових відносин. Основні народні прийоми заняття рибальством: 1) без застосування спеціальних снастей; 2) із застосуванням знарядь праці індивідуального користування; 3) стаціонарний (“тихий”) індивідуальний і колективний вилов риби за допомогою нерухомих снастей; 4) колективне рибальство за допомогою рухомих снастей. Пережитки давніх за походженням технічних засобів і методів рибальства в народній культурі українців: “на посвет”, “сіжа”, “язь”, “на дорожку”, “кош”, “топтуха” тощо. Давні і новітні транспортні засоби українських рибаків. Давні і новітні транспортні засоби українських риболовів.

Військова історія

Зародження військових структур. Поділ на піхоту і кінницю. Бойові колісниці і бойові слони. Поява перших підрозділів. Рання фортифікація. Табори, гарнізонна та сторожова служба. Марші і переправи. Війни Древнього Єгипту. Тутмос III та Рамзес II. Битва при Кадеші (1285 р. до н. е.). Асирійське та вавилонське війська. Навуходоносор II. Штурми фортець і перші інженерні машини. Військово-морський флот. Організація бойових порядків. Битва при Сардах (546 р. до н. е.).

Військо грецьких полісів. Гопліти. Пелтасти. Проста і коса фаланги. Македонська фаланга. Військовий флот. Греко-перські війни. Мільтіад. Битва при Марафоні (490 р. до н.

е.). Леонід. Фермопіли (480 р. до н. е.). Саламін (480 р. до н. е.). Платеї (479 р. до н. е.). Пелопоннеська війна (431–404 рр. до н. е.). Перикл і Лісандр. Беотійська війна. Битва при Левктрах (371 р. до н. е.). Епамінонд. Філіп II. Олександр Македонський. Гранік (334 р. до н. е.). Гавгамели (331 р. до н. е.). Ріка Гідасп (326 р. до н. е.). Діадохи. Військо доби еллінізму. Мистецтво оборони і штурму укріплень. Діонісій Поліоркет.

Система комплектації і підготовки. Легіони, їх структура і бойові порядки. Легіон Марія. Легіон Юлія Цезаря. Легіон Траяна. Легіон Діоклетіана. Система вислуги. Табірна служба. Марші. Військовий флот. Римський лімес. Союзні контингенти. Метальні машини. Фортифікація. Пунічні війни (264–146 рр. до н. е.). Ганнібал. Канни (216 р. до н. е.). Пухлій Корнелій Сціпіон. Македонські війни (215–148 рр. до н. е.). Підна (168 р. до н. е.). Гней Помпей. Гай Юлій Цезар. Мітрідат VI Євпатор. Марк Антоній. Акцій (31 р. до н. е.). Траян. Парфянське царство. Поява катафрактів. Варварські армії. Битва на Каталаунських полях (451 р.).

Ополчення. Поява лицарського війська. Ера гегемонії кінноти. Лицарі. Сержанти. Сквайри. Зброєносці. Ландскнехти. Структура лицарського війська. Лицарські ордени. Замки. Метальна артилерія. Поява алебард і арбалетів. Вогнепальна зброя. Бойові флоти. Вікінги і їх епоха. Кондотьери. Війни епохи Юстиніана. Велісарій і Нарсес. Арабські завоювання. Пуатьє (732 р.). Київська Русь. Княжа дружина і ополчення. Святослав Ігоревич. Доростол (971 р.). Хрестові походи. Фрідріх I Барбароса. Ричард Левине серце. Салах ед Дін. Монгольське військо і його особливості. Реформи Данила Романовича та Лева Даниловича. Битва при Ярославі (1245 р.). Куликовська битва (1380 р.). Битва на р.Ворсклі (1399 р.). Грюнвальдська битва (1410 р.). Реконкіста. Столітня війна (1337–1453 рр.). Кресі (1346 р.). Пуатьє (1356 р.). Азенкур (1415 р.). Гуситські війни (1419–1434 рр.). Вагенбург. Війна Білої і Червоної рож (1455–1485). Босворт (1485). Кінець гегемонії лицарської кавалерії.

Суперництво лука і вогнепальної зброї. Аркебузири. Мушкетери. Пікінери. Фузилери. Поява бигінета і штика. Рейтари, драгуни, гусари і улани. Хорогви, роти, батальйони, полки і бригади. Іспанська терція. Нідерландська модернізація. Реформи Густава II Адольфа. Французькі реформи XVII ст. Виникнення та еволюція українського козацтва (XVI–XVII ст.). Еволюція фортифікації (бастей, бастіони, редюїти, редути, форти). Системи Дюрера, Спекля і Кухорна. Інженерна атака Вобана. Морські флоти. Італійські війни (1494–1559 рр.). Карл V Габсбург. Альварес Альба де Толедо. Хуан Австрійський. Лепанто (1571 р.). Нідерландські війни (1566–1609 рр.). Моріц Оранський. Ньюпорт (1600 р.). Петро Конашевич-Сагайдачний. Хотинська битва (1621 р.). Тридцятирічна війна (1618–1648). Густав II Адольф. Валенштейн. Тіллі. Конде. Брейтенфельдська битва (1631 р.). Лютцен (1632 р.). Нердлінген (1634 р.). Рокруа (1643 р.). Козацька революція (1648–1676 рр.). Богдан Хмельницький. Іван Богун. Петро Дорошенко. Тюренн. Монтекукулі. Люксембург. Морозіні. Ян III Собеський. Битви під Хотиним (1673 р.) та під Віднем (1683 р.).

Від найманих армій до рекрутських наборів. Шведська система кінця XVII – початку XVIII ст. Структура армій і підготовка особового складу та офіцерів. Військові трактати. Магазили, система забезпечення та комунікації. Забезпечення кордонів. Гранічари. Іррегулярне військо. Кордонні лінії. Українське та російське козацтво в системі кордонної стратегії. Військові флоти. Лінійна тактика і її основні постулати. Польова фортифікація. Велика Північна війна (1700–1721 рр.). Карл XII. Петро I. Шереметьєв. Реншильд. Данило Апостол. Полтавська битва (1709 р.). Війна за Іспанську спадщину. Євгеній Савойський. Мальборо. Віллар. Мальплак (1709 р.). Семирічна війна (1756–1763 рр.). Фрідріх II. Русько-турецькі війни XVIII ст. Суворов.

Зміни в структурі і тактиці війська, привнесені війнами за незалежність американських колоній і французькими революційними війнами. Розсипний стрій. Шеволержери. Колони. Реформи Наполеона Бонапарта. Зачатки підготовки масових армій. Сапери. Вдосконалення фортифікації. Зростання ролі артилерії. Наполеоновські війни. Ланн. Дауу. Мюрат. Ней. Массена. Віктор. Кутузов. Велінгтон. Блюхер. Клаузевіц і Шарнгорст. Вальмі (1792 р.).

Треббія (1799 р.). Маренго (1800 р.). Нельсон. Трафальгер (1805 р.). Аустерліц (1805 р.). Йена і Ауерштедт (1806 р.). Пултуск (1806 р.). Прейсіш-Ейлау (1807 р.). Ваграм (1809 р.). Бородіно (1812 р.). Лейпціг (1813 р.). Ватерлоо (1813 р.).

Кримська війна 1854-1856 рр. і її вплив на організацію збройної промисловості та управління військами. Розвиток військового машинобудування та озброєння. Перехід флоту на парову тягу. Поява і масове виробництво та застосування європейськими арміями вогнепальної нарізної зброї (1850-1870 рр.). «Американська система виробництва» зброї. Самуель Кольт – зачинатель мобільних конструкторських нововведень у випуску нових моделей стрілецької зброї.

Модернізація та вдосконалення артилерійської справи: Генрі Бесемер, Уільям Армстронг, Альфред Крупп. Вплив залізничної комунікації на систему тилового забезпечення військ і тактику ведення бойових дій. Австро-пруська війна 1866 р.

Франко-пруська війна 1870-1871 рр. і поширення пруського методу ведення війни на європейському континенті. Зростання ролі Генштабу у централізованому плануванні воєнних операцій та управлінні військами. Переозброєння пруської та інших європейських армій казнозарядною вогнепальною зброєю. Перехід до мобільної тактики ведення бою. Пруська модель призовної армії. Поява масових армій. Військові реформи 60-70-х рр. XIX ст в Російській імперії. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр.

Технічне переозброєння флотів провідних держав світу в останній чверті XIX ст.: будівництво крейсерів, канонерок, торпедних катерів, міноносців, підводних човнів, вдосконалення корабельної артилерії.

Військово-теоретична думка середини XIX- початку XX ст: А. Жоміні К. де Гольц, Х. фон Мольтке, Г.Леєр. Розвиток та популяризація військово-історичної науки на українських землях: М.Драгомиров, А.Байков, О.Агапєєв, А.Гулевич, Д.Масловський, О.Пузиревський, «Товариство прибічників військових знань» (Чугуїв), «Військово-історичне товариство» (1907-1914 рр., Одеса, Київ), морський музей у Миколаєві, військово-історичний музей в Києві.

Утворення воєнно-політичних блоків в Європі – Троїстого союзу (1882) і Антанти (1904). Військово-промислове виробництво напередодні Першої світової війни, гонка озброєнь. Назрівання воєнного конфлікту між ворогуючими блоками держав. Іспано-американська війна (1898), англо-бурська війна 1899-1902 рр., російсько-японська війна 1904-1905 рр., балканські війни 1912-1913 рр. і їх вплив на тактику і стратегію ведення бойових операцій. Характерні особливості воєн початку XX ст.: залучення до війни широких верств населення, створення масових армій, активне використання бойової техніки, зростання масштабів та руйнівної сили збройної боротьби, посилення економічного фактору ведення війни. Розвиток техніки озброєнь та її вплив на тактику ведення бою.

Баланс сил і демографічний потенціал воюючих держав напередодні Першої світової війни. Причини і характер війни. Початок війни. Головні театри воєнних дій.

Воєнна кампанія 1914 р.: Прикордонна битва на Західному (французькому) фронті, битва на Марні; бойові дії на Східному (російському фронті) – Східно-Пруська операція, Галицька битва, Варшавсько-Івангородська операція, Лодзинська операція. Вступ у війну Туреччини і розширення театру бойових дій. Наслідки кампанії 1914 р. Перехід до позиційної війни.

Кампанія 1915 р. Активізація бойових дій на Східному фронті. Горлицький прорив німецько-австрійських військ і втрата росіянами Галичини. Утворення (1914 р.) у складі австро-угорської армії Легіону (з 1916 р. полку) Українських Січових Стрільців (УСС), його участь у боях в Карпатах та Галичині. Місце та роль УСС у відродженні українських збройних сил модерної доби. Основні бойові операції на Східному, Західному, Закавказькому фронтах. Дарданелльська (Галліопольська) операція 1915-1916 рр. і її вплив на перегляд методів підготовки і проведення морських десантних операцій. «Необмежена підводна війна» Німеччини. Наслідки кампанії 1915 р.: провал німецьких планів досягнення стратегічної ініціативи на суші і на морі.

Кампанія 1916 р. Перенесення Німеччиною головних бойових дій на Західний фронт. Верденська операція 1916 р., провал німецьких планів розгрому Франції. Наступ англо-французьких військ на р. Соммі і перше застосування танків. Наступ російських військ Південно-Західного фронту (Брусилівський прорив) на території України (Галичини і Волині). Вступ у війну на боці Антанти Румунії та її наслідки. Бойові операції російських військ проти Туреччини на Закавказькому фронті. Ютландська морська битва 1916 р. і поразка німецького флоту. Перехід стратегічної ініціативи до Антанти.

Вступ у війну США (6.4.1917 р.) та його вплив на співвідношення сил в користь Антанти. Перехід Німеччини до стратегічної оборони. Бойові дії на західному театрі воєнних дій. Перше масоване застосування англійськими військами танків у наступальній операції під Камбре. Провал спроб Антанти вивести Німеччину з війни. Повалення монархії в Росії та його наслідки для воєнного потенціалу Антанти. Червневий 1917 р. наступ російських військ Південно-Західного фронту і його невдача. Розвал російської царської армії.

Геополітичні зміни на Сході Європи після падіння Російської імперії. Утворення Української Народної Республіки (УНР) та спроби Антанти залучення її військового потенціалу у боротьбу з державами Четверного союзу наприкінці 1917 – початку 1918 рр. Військове будівництво в УНР періоду Центральної Ради. Загострення суперечностей між урядом УНР та більшовицьким урядом Радянської Росії. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917- квітень 1918 рр.). Сепаратний Брест-Литовський договір УНР з державами Четверного союзу (9.02.1918 р.) і його військово-політичні наслідки. Вступ німецько-австрійських військ на територію України. Брестський мир між Радянською Росією і Четверним союзом (3.03.1918 р.). Припинення воєнних дій на Східному фронті.

Німецький наступ на Західному фронті весною 1918 р. Перехід військ Антанти в загальний наступ у вересні 1918 р. Розпад та капітуляція держав німецько-австрійської коаліції. Наслідки Першої світової війни. Розвиток військового мистецтва в роки війни: зростання ролі стратегічного планування (стратегічний наступ і стратегічна оборона) та керівництва збройною боротьбою, перегляд тактики ведення бою у зв'язку із удосконаленням та створенням новітніх видів озброєння, зміни у структурі збройних сил, поява нових родів військ.

Воєнні дії у Східній Європі після поразки німецько-австрійського блоку. Анулювання Радянською Росією Брестського мирного договору, наступ більшовицьких військ на територію України, Білорусії і Прибалтики. Висадка антантівського десанту на півдні України. Розгортання громадянської війни на території Росії. Особливості військового мистецтва періоду громадянської війни.

Збройні сили України періоду національної революції 1917-1921 рр. Перегляд гетьманом П.Скоропадським концепції Центральної Ради щодо заміни армії міліційного типу регулярною армією. Збройні сили Української Держави.

Військове будівництво у Західно-Українській Народній Республіці (ЗУНР). Українська Галицька Армія: воєнний потенціал, організація, стратегія і тактика. Польсько-українська війна 1918-1919 рр.

Військово-політичне становище УНР у 1919 р. Армія Директорії УНР. Друга українсько-більшовицька війна (грудень 1918 р. – грудень 1919 р.) та війна Армії УНР із Добровольчою Армією Півдня Росії генерала А.Денікіна: співвідношення сил, стратегічні плани, хід бойових операцій, наслідки. Варшавський договір 1920 р. УНР з Польщею. Радянсько-польська війна 1920 р. Участь Армії УНР у війні. Ризький мирний договір 1921 р. і його наслідки. Проблеми формування національної військової доктрини в українській військово-теоретичній думці доби національної революції 1917-1921 рр. та міжвоєнного періоду (С.Петлюра, М.Капустянський, В.Петрів, В.Куц, М.Омелянович-Павленко та ін.).

Військово-політична ситуація в світі після закінчення Першої світової війни. Зростання військової могутності СРСР. Військова реформа 1924-1925 рр. і перехід на змішану кадрову і територіально-міліційну систему побудови армії. Перегляд військової

доктрини Червоної Армії. Моторизація, механізація і переозброєння Червоної Армії у середині – другій половині 30-х рр. XX ст. Реформування організаційної структури військ.

Посилення реваншистських настроїв у Німеччині наприкінці 20-х рр. XX ст. Прихід нацистів до влади. Реформування А.Гітлером рейхсверу. Організація і озброєння вермахту. Военна доктрина Третього Рейху.

Встановлення фашистського режиму Б.Муссоліні в Італії. Мілітаризація Японії, захоплення Квантунською армією Маньчжурії.

Збройні сили західних демократій у міжвоєнний період. Зміни у військовій доктрині. Зростання військової загрози та збройні конфлікти у середині - другій половині 30-х рр. XX ст. Італо-ефіопська війна 1835-1941 рр. Громадянська війна в Іспанії. Китайсько-японська війна. «Антикомінтернівський пакт» Німеччини, Японії та Італії. Крах Версальської системи договорів у Європі: мілітаризація Німеччини, вступ німецьких військ в демілітаризовану Рейнську область (1936 р.), «аншлюс» Австрії, розчленування Чехо-Словацької Республіки, агресія угорських військ проти Карпатської України (1938 р.). Загострення польсько-німецьких відносин. Пакт Ріббентропа - Молотова 1939 р. Поділ сфер впливу у Східній Європі між А.Гітлером та Й.Сталіним.

Початок Другої світової війни. Напад Німеччини на Польщу. Німецько-польська війна 1939 р.: співвідношення сил і плани командування воюючих сторін. Вступ у війну СРСР. Поразка Польщі. «Дивна війна» 1939-1940 рр. на Західному фронті. Поразка Франції, оборона Англії, поширення агресії фашистського блоку на Балканах. Военні дії у Північній Африці.

Напад Німеччини на СРСР. Бойові дії на німецько-радянському фронті у червні 1941-листопаді 1942 рр. Провал «бліцкригу». Створення антигітлерівської коаліції. Военні дії в Атлантиці і Тихому океані. Розгром німецьких військ під Сталінградом (лютий 1943 р.), перехід стратегічної ініціативи до Червоної Армії. Курська битва, Битва за Дніпро (1943 р.) і початок масового відступу німецьких військ на Східному фронті. Розгортання Руху Опору у Європі. Особливості партизанської війни. Рух Опору в Україні. Українська Повстанська Армія (УПА).

Активізація дій союзників у Північній Африці. Сицилійська десантна операція 1943 р. і вихід фашистської Італії з війни. Боротьба союзників проти Японії на Тихоокеанському театрі воєнних дій у 1942-1943 рр.

Завершення розгрому нацистської Німеччини (1944-1945). Бойові дії у Європі на Східному і Західному фронтах. Поразки Японії на Тихоокеанському театрі воєнних дій. Капітуляція Німеччини. Поразка Японії. Атомні бомбардування США Хіросіми й Нагасакі. Розгром радянськими військами Квантунської армії. Капітуляція Японії. Закінчення Другої світової війни. Підсумки та уроки війни. Економічні підсумки: людські та матеріальні втрати, економічний фактор у створенні військового потенціалу воюючих держав, розвиток військового виробництва, використання народногосподарських можливостей держави. Розвиток збройних сил і військового мистецтва в роки Другої світової війни. Збройні сили держав –учасників війни: організація, структура, озброєння, стратегічне керівництво. Військово-політичні наслідки війни.

Поява ядерної зброї та її вплив на військові доктрини провідних світових держав. Утворення військових блоків – НАТО (1949 р.) і Організації Варшавського договору (1955 р.), їх стратегічні цілі. Розгортання гонки озброєнь між США та СРСР. Поява міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) на озброєнні СРСР та США. Розвиток космічних військових технологій у світі. Новий виток гонки озброєнь у 60-х- 70 х роках XX ст., її поширення на країни «третього світу». Досягнення стратегічного паритету між США й СРСР. Спроби перенесення гонки озброєнь у космос на початку 1980-х років.

Локальні війни у повоєнний період, на Близькому Сході (Арабо-ізраїльська війни (1948-1982 рр.), в Кореї (1950-1953), В'єтнамі (1961-1975), Афганістані (1979-1989), Ірано-іракська війна (1980-1988), англо-аргентинська війна за Фолклендські (Мальвінські) острови (1982), війна в Перській затоці (1990-1991), війна НАТО проти Югославії (1999)

Розпад СРСР, зміна балансу збройного протистояння у світі. Розштрєння НАТО, нова концепція блоку. Локальні війни на пострадянському просторі, їх особливості: вірмено-азербайджанський конфлікт (Нагірно-Карабахська війна) (1988-1994), російсько-чеченські війни (1994-2000 рр.), російсько-грузинська війна (2008).

Військове будівництво в Україні після проголошення незалежності. Основні етапи будівництва Збройних Сил України. Військове співробітництво України з НАТО. Миротворчі військові контингенти України.

Рекомендована література

- Архівознавство / за ред. Я. Калакури та І. Матяш. Вид. 2-е. Київ, 2002.
- *Балух В., Коцур В.* Історія стародавнього Риму. Курс лекцій. Чернівці, 2005.
- *Балух В., Макар Ю.* Історія стародавньої Греції. Курс лекцій. Чернівці, 2005.
- *Баран В.Д., Баран Я.В.* Історичні витоки українського народу. Київ, 2005.
- *Винокур І., Телєгін Д.* Археологія України. Тернопіль, 2004.
- *Войтович Л., Целуйко О.* Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 2. Генеалогія. Львів, 2008.
- *Глушко М.* Історія народної культури українців: навч. посібник. Львів, 2014.
- *Глушко М.* Методика польового етнографічного дослідження: навч. посібник. Львів, 2008.
- *Голубко В., Качараба С., Середяк А.* Історичне краєзнавство. Навч. посібник. Ч.1., Львів, 2006.
- *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. 2-ге вид. Київ, 2000.
- Давня історія України: В 3-х т. Київ, 1997–1998.
- *Дейвіс Н.* Європа. Історія. Київ, 2000.
- *Дюррозель Ж.-Б.* Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. Київ, 1995.
- *Залізняк Л.* Первісна історія України. Київ, 1999.
- *Зашкільняк Л.* Сучасна світова історіографія. Львів, 2007.
- *Зашкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002.
- *Заяць А.* Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 1. Археографія. Львів, 2010.
- Етнографія України. Навч. посібник / за ред. проф. С. Макарчука. 2-е вид. Львів, 2004.
- *Іваницька О.* Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945): навч. посібник. Київ, 2001.
- *Іваницька О.* Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002): навч. посібник. Вінниця, 2002.
- Історія Візантії. Вступ до візантиністики. Навч. посібник / За ред. С. Сорочана і Л. Войтовича. Біла Церква, 2011.
- Історія війн і військового мистецтва / за ред. Л. Войтовича. Харків, 2017–2019. Т.1–3.
- Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій / за ред. В. Ярового. Київ, 2001.
- Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики (ХХ – початок ХХІ ст.): навч. посібник. Київ, 2006.
- Історія Центрально-Східної Європи. Посібник / за ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
- Історія України: Посібник для вузів / за ред. Ю. Зайцева. Львів, 1996.
- *Качараба С., Сіромський Р.* Історія Західної Європи та Америки др. пол. ХХ – початку ХХІ ст.: практикум. Львів, 2015.

- *Козицький А.* Новітня історія країн Азії та Африки. 1918–1999. Курс лекцій. Львів, 2000.
- *Кондратюк К.* Новітня історія України. 1914–1945 рр. Львів, 2008.
- *Кондратюк К., Сухий О.* Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.). Львів, 2010.
- *Крижановська О., Крижановський О.* Історія середніх віків. Курс лекцій. Київ, 2004.
- *Крижановський О.* Історія стародавнього Сходу. Курс лекцій. Київ, 2002.
- *Макарчук С.* Етнічна історія України. Київ, 2008.
- *Макарчук С.* Історико-етнографічні райони України. Львів, 2012.
- *Medium aevum: Середні віки / за ред. Л. Войтовича.* Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів. Львів, 2010.
- *Мицик Ю., Бажан О., Власов В.* Історія України. Київ, 2010.
- *Мицик Л., Кузьменко Ю.* Новітня історія країн Європи та Америки (1918–2007): навч. посібник. Київ, 2008.
- *Народи мира. Історико-етнографічний справочник.* Москва, 1988.
- *Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу (кінець XV – початок XIX ст.).* Навч. посібник / за ред. З. Баран. Львів, 2015.
- *Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. 1918–1945 рр.* Навч. посібник / за ред. М. Швагуляка. Львів, 2005.
- *Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. – початок XXI ст.).* Навч. посібник / за ред. М. М. Швагуляка. Львів, 2011 (2015).
- *Орлова Т.* Історія сучасного світу: навч. посібник. Київ, 2006.
- *Плохий С.* Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2016.
- *Полещук Т.* Історія Росії XIX – початку XX ст.: навч. посібник. Львів, 2008.
- *Тиводар М.* Етнологія. Навчальний посібник. Львів, 2004.
- *Світова історія: XX століття. Енциклопедичний довідник / За ред. І. Підкови та Р. Шуста.* Львів, 2008.
- *Спеціальні історичні дисципліни. Довідник.* Київ, 2008.
- *Час народів. Історія України XIX століття: навч. посібник / О. Аркуша, К. Кондратюк, М. Мудрий, О. Сухий.* Львів, 2016.
- *Шуст Р.* Нумізмати́ка. Історія грошового обігу і монетної справи в Україні. Київ, 2008.
- *Щодра О.* Спеціальні історичні дисципліни. Зошит 3. Історична географія. Львів, 2006.
- *Щодра О.* Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. Львів, 2016.
- *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-ге вид., перероблене та розшир. Київ, 2005.